

A Vajda János Társaság és a magyar pszichoanalitikusok kapcsolatához

(Dokumentumok)

Nemrég a Budapest Antikvárium vezetőjének, Benyovszky Istvánnak jóvoltából egy száznál több levelet tartalmazó vaskos album tartalmát ismerhettem meg. A levelek mindegyike a Vajda János Társaság életéhez kapcsolódik: az előadásokra fölkért személyek *válaszolnak* a Társaság elnökének, hogy elvállalják-e vagy sem az előadás megtartását, s ha igen, akkor a részleteket egyeztetik, ha pedig nem, akkor a fölkérés visszautasításának okát közlik. A gyűjteményben három pszichoanalitikus orvos levele is található, Feldmann Sándoré, Ferenczi Sándoré és Hollós Istváné

A Vajda János Társaság 1926 és 1952 között működő irodalmi csoportosulás volt, célul a politikamentes magyar irodalom, művészet és tudomány népszerűsítését tűzte ki. A nyári hónapok kivételével rendszeresen, általában hetente tartott előadást a kulturális élet legszélesebb spektrumából meghívott előadókkal: írók, költők, zenészek, festők, tudósok, orvosok beszéltek a legváltozatosabb témákról. A Társaság könyvkiadói tevékenységet is folytatott, leginkább kortárs írók és költők munkáit jelentették meg, ugyanakkor a Flora Mundi sorozatukba a kortárs világirodalom műveiből válogattak. A Társaság történetéről Szalai Imre írt egy kis kötetet.¹

A levelek címzettje a Vajda János Társaság ügyvezető elnöke, Plätz Rudolf (1898–1945), Kereskedelmi Akadémiát végzett, majd banktisztviselőként dolgozott, később „egy belvárosi félig-meddig dilettáns könyvkiadó-vállalat belső munkatársa volt”, írja róla Vajthó László, aki hozzáteszi: „segédnek is nevezhetném”,² de Plätz valójában elég jó pozícióban volt a Vajna és Bokor cégnél, hiszen „1939/40-ben cégvezetőként másodlagos cégjegyzési jogosultsága volt”.³ Vajthó leírja még róla, hogy „kicsiny növésű ember volt, a legkisebbek közül való, akiket valaha láttam. Mégsem emlékszem rá, hogy ezt a kicsiséget komolyan észrevehettem volna. Benne, magában sem vettem észre olyan érzékenységet, ami a kismövésűeket jellemzi.” Plätzet 1944-ben munka-

¹ Szalai Imre: *A Vajda János Társaság*. Bp., 1975.

² Vajthó László: Plätz. In: Uő.: *Elfelejtett keringők. Visszaemlékezések – 1887–1974*. Bp., 1976. 307–311.

³ Bálint Gábor: A Vajna és Bokor cég története (1928–1948). *Magyar Könyvszemle*, 2008. 4. sz. 428–438.

szolgálatra vitték, és bár még élt, amikor munkatáborát fölszabadították, legyöngült szervezete nem bírta tovább, s pár nappal később meghalt. Plätz két évtizeden át „gondozója, háznagya, ügyvezető elnöke, lelke-életetője” volt az általa létrehozott Vajda János Társaságnak, „a rendezvények adminisztrátora volt, az előadó írók és színészek névsorának összeállítója, a művészek föllépésének lebonyolítója. [...] Szervezőképessége, sokoldalú műveltsége, diplomáciai ügyessége állta a harcot az otromba, hivatalos, vagy álhivatalos beavatkozásokkal szemben, s még a legsúlyosabb anyagi nehézségeket is – amelyek végigkísérték a Társaság életét – sikerült megoldania. Mindig talált kiutat a legnehezebb helyzetben is.” A szervezési munkák mellett „huszonkét alkalommal tartott előadást, a legkülönbözőbb tárgykörökből. Valóságos polihisztor volt”, ezért „a harmincas években már, amilyen sokoldalú volt a Társaság vezetője, olyan széles körű munkásságba terebélyesedett előadás-sora, és olyan sokirányú volt a – jórészt a Társaság nevelte – hallgatósága.”⁴

A leveleket megírásuk sorrendjében és betűhíven közlöm.

I

FELDMANN SÁNDOR – PLÄTZ RUDOLFNAK
Budapest, 1931. február 17.

Budapest, 1931. II. 17

Igen tisztelt Elnök Ur!

Szolnoki főtitkár urtól ma levelet kaptam, melyben a társaság nevében felkér arra, hogy f. hó 26-án este a program keretében előadást tartsak.

Az előadásra vállalkozom, bár nem tudom, hogy a nagy és gazdag programban /Kárpáti, Sós, Erdélyi, Sárközi, Szabó, Anderesen [!], Kádár/ mikor kerülhet rám a sor.

De ha a Társaság jónak látja, akkor nekem is jó és vállalkozom arra, hogy körülbelül husz percig „Az olvasó és író viszonyáról analitikai szempontból” beszéljek.

Arra kérem, sziveskedjék velem közölni az előadás helyét, valamint /nagy elfoglaltságomra való tekintettel/ azt, hogy körülbelül mikor kerülhet az est folyamán rám a sor.

Az előadás helyét [!] sem tudom.

Ama öröömönek kifejezése mellett, hogy a Társaságban beszélhetek, maradtam Elnök urnak nagyrabecsülő híve

Dr. Feldmann Sándor

⁴ Szalai Imre: I. m. 25–27

Gépelte levél Feldmann fejléces levélpapírján („Dr. FELDMANN SÁNDOR / IDEGORVOS / Budapest, V, Honvéd-utca 8 / TELEFON: AUT. 179-36”), autográf aláírással.

Feldmann valóban megtartotta előadását, erről a *Magyar Hírlap* másnap megjelent cikke is tudósít: „Csütörtökön este félkilenc órakor az Andrássy út 23. számú házban lévő klubhelyiségében a Vajda János Társaság jól sikerült előadásokat rendezett. Dr. Décsi Imre főorvos *Idegorvosi tanácsadó regényolvasók számára* címmel tartott érdekes, eredeti előadást. A műsoron Szabó Lőrinc, Szolnoki István, Tamás Ernő írók és Andersen Felicia, Hont Erzsébet, Dalmáth Lenke és Kádár Anna előadóművésznők szerepeltek. Érdekes előadást tartott dr. Feldmann Sándor főorvos is *Az író és olvasó közötti viszony pszichoanalízise* címmel” (*A Vajda János Társaság előadóestje*. Magyar Hírlap, 1931. febr. 27. 7.). Az viszont látható, hogy a „nagy és gazdag” program módosult közben: a levélben előzetesen említett és a tudósításban szereplő voltaképpeni előadók között csak részlegesen átfedés van. A programok változása nem egyedi eset volt a Társaság történetében, erről egy későbbi közleményük is tanúskodik: a Társaság „a hozzáérkezett felszólalásokra válaszul közli, hogy havi programjaiban előidézett változásokat az *előadók* más irányú, súlyos elfoglaltsága idézte elő s bármennyire is igyekezik a Társaság vezetősége az ilyen változásokat kiküszöbölni, semmiképpen sem biztosíthatja, hogy a *Literatúrában* közölt programját minden pontjában betarthatja. A mindenkori előadásokra vonatkozóan Tábory Pál dr. főtítkárnak (VIII., József-utca 16. Tel. J. 371-73) készséggel szolgál személyes fölvilágosítással” (*Literatúra*, 1932. ápr.).

Feldmann Sándor később is szerepelt a VJT rendezvényein: 1933. június 1-jén pl. *Az előítéletéről* címmel adott elő.

2

HOLLÓS ISTVÁN – PLÄTZ RUDOLFNAK
Budapest, 1931. április 11.

Igen tisztelt Elnök Ur!

Most érkeztem haza és sietek itt fekvő, f. hó 7-éről kelt becses levélre válaszolni. Azon okoknál fogva, amelyeket Szolnoki úrral közöltem, az előadást a legnagyobb salnátatomra [!] f. hó 16-án nem tarthatom meg és azt megbeszélésünk szerint vagy 23-ára vagy 30-ára kell halasztanom. Sajnálom, hogy távollétem miatt válaszom haladékot szenvedett, de így is szerencse, hogy a husvéti szabadságomat hamarabb szakítottam meg és még idejében intézkedhettem. Igaz nagyrabecsüléssel kész hive
Budapest, 1931 április 11-én

Hollós István

Gépelte levél Hollós fejléces levélpapírján (Dr Hollós István / Főorvos / RENDEL IDEGBETEGEKNEK 3-4-IG / V. NAGYKORONA U. 16. / TEL. 113-61), autográf

aláírással. Hollós a fejlécben szereplő címet (Nagykorona u. 16.) tollal áthúzta, és kézzel beírta helyette: „KLOTILD UCCA 4”.

Hollós 1931. áprilisi előadásának nem találtam nyomát, vélhetőleg elmaradt végül, illetve még tovább halasztódott. Meglehet, hogy egészen 1931 december 10-ig, amikor is „Hollós István dr. főorvos: Psychoanalizis” című előadására sor került (Literatura, 1931. dec. II. sárga oldal). Ugyanekkor volt egy másik előadó is: Szántó Rudolf *Az új német regényről* beszélt.

Hollós ezt követően többször is szerepelt a Vajda János Társaságban. Szalai Imre írja az 1933. februári események összefoglalásaként: „Február első előadói napján Komlós Aladár tárgyalja *Az irodalmi nevelés* problémáját, majd három pszichoanalitikus előadása következik: dr. Fülöp István *A tragikum lényegéről*, dr. Puder Sándor *Mit köszönhet az irdalom az orvostudománynak?* témáról beszélt és dr. Hollós István *Az álomfejtésről*” (Szalai Imre: I. m. 107.). A *Literatura* februári száma alapján lehet pontosítani az adatokat: Fülöp István „elmeorvos” február 1-jén tartotta meg *A tragikum lényege és a drámai életszemlélet aktualitása* című előadását, Puder Sándor „orvos” február 6-án szerepelt, Hollós István „pszichoanalitikus” pedig február 16-án *Az álomfejtésről* címmel beszélt a Társaságban (ekkor még Zsolt Béla olvasott fel készülő regényéből). – Az 1933. október 26-i rendezvényről Szalai azt írta, ez „Hollós dr. napja” volt, és valóban: *A művészetek analízise* című előadásával Hollós aznap este egyedül szerepelt (lásd még: *Literatura*, 1933. okt. XLIV).

3

FERENCZI SÁNDOR – PLÄTZ RUDOLFNAK
Budapest, 1931. július 9.

VII. 9, 1931.

Mélyen tisztelt Ügyvezető Elnök Ur!

Köszönettel vettem szives meghívásukat az előadás-sorozatban való részvétel<ben>re és őszintén sajnálom, hogy más irányu nagy elfoglaltságom nem engedi meg, hogy annak eleget tehessek.

Mikor ezt szives tudomására hozom, ismételten megköszönöm rólam való megemlékezésüket.

Ha szabad egy tanáccsal szolgálnom, bátorkodom felhívni becses figyelmüket (betürendi sorrendben) néhány kollegámra, akik úgy hiszem vállalhatnak a nekem szánt feladatot. Ezek: Dr. Bálint Mihály, Mészáros utca 12, Dr. Herrman Imre, Fillér utca 25 és Dr. Hollós István, V. Klotild utca 4.

Kitünő tisztelettel,
Dr. Ferenczi Sándor

Gépelte levél Ferenczi fejléces levélpapírján (Dr. S. FERENCZI / BUDAPEST, I. LISZNYAI U. 11. / TELEFON: 573 – 87), autográf aláírással.

Bálint Mihály 1932-ben szerepelt a Társaság Rácz Jenő vezetésével szervezett Orvopszichológiai Szemináriumának előadói közt (a program „adjunktusa” Plätz volt). Az előadás-sorozat 1932 áprilisától júniusáig tartott. Ebben Bálint kétszer is előadást tartott: május 3-án *Az álom és a tudattalan*, május 17-én *Az érzelemátvitel és a jellem* címmel. (A többi előadó Rácz Jenő, Róheim Géza, Kulcsár István, Sági Ferenc, Nyíró Gyula, Máday István és Balassa László volt.) A *Literatura* programelőzetese szerint „a szeminárium a modern orvopszichológia [!] minden problémáját végigtárgyalja, az előadások után orvosi gyakorlati tanácsok az esetleges kérdésekre” (*Literatura*, 1932. ápr.). Megjegyzendő, hogy Szalai tévesen adja meg a szeminárium időpontját: könyvének 115-116. lapján az 1936-os események között sorolja fel az előadásokat.

Hermann Imre 1932. március 17-én szerepelt a Társaságban, amikor is *A büntudat a pszichoanalízisben* címmel tartott előadást; ugyanekkor Hont Ferenc *A primitív népek színjátásáról* beszélt (*Literatura*, 1933. márc. IV). Szalai könyve itt is összekuszálja kissé a dolgokat, amikor kontaminálja egymással a két előadást: „március 17-én Hermann Imre *A primitív népek színjátásáról* szóló tanulmányát hallotta a közönség, Hont Ferenc közreműködése mellett”, írja (Szalai Imre: I. m. 105.), de ez persze csakis véletlen tévedés lehet.

Hollós István szerepléseiről főntebb volt szó.

Ferenczi Sándor pedig soha nem tartott előadást a Vajda János Társaságban.

Bíró-Balogh Tamás

E számunk szerzői

Bokor László, pszichiáter pszichoterapeuta, kiképző pszichoanalitikus, kiképző csoportanalitikus, MentalPort Pszichoanalitikus Rendelő. E-mail: laszlo.bokor@mentalport.hu

Vas József Pál, pszichiáter, Szent Ferenc Rehabilitációs Kórház, Miskolc. E-mail: vass@szferenc.hu

Lábadai Beatrix, pszichológus, PTE BTK, Pszichológia Intézet, Általános és Evolúciós Pszichológiai Tanszék. E-mail: labadi.beatrix@pte.hu

Pető Katalin, pszichoanalitikus, pszichoterapeuta, pszichiáter, magánpraxis, Tündérhegyi Európai Pszichoterápiás Képzés. Email: petokati@gmail.com

Walter A. Davis, az Ohio State University Angol Tanszékének emeritus professzora. E-mail: davis.65@osu.edu

Bálint Katalin, pszichológus, PTE BTK Pszichológiai Doktori Iskola, Elméleti pszichoanalízis program, MTA Pszichológiai Kutatóintézet. E-mail: balinkatalin@mtapi.hu

Bókay Antal, irodalomtörténész, egyetemi tanár, PTE BTK Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszék. E-mail: bokay.antal@pte.hu

Bíró-Balogh Tamás, irodalomtörténész, SZTE Modern Magyar Irodalom Tanszék. E-mail: birobalogh@gmail.com